۲۵-۴۰

مطالعه نقش رسانه‌های نوین در کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دوره متوسطه استان آذربایجان‌شرقی)

◈ دکتر کمال کوهی[۱] ◈ محمدمصطفی عبدی[۲]

چکیده: ورود و گسترش انواع رسانه‌های نوین در میان خانواده‌های ایرانی، این نهاد اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده و موجب تغییراتی در رفتار و گفتمان نسل جوان و نوجوان شده است. در این راستا هدف پژوهش حاضر، مطالعه نقش رسانه‌های نوین در کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی، از نظر شیوهٔ اجرا، همبستگی و از نظر زمانی، مقطعی است. جامعه آماری پژوهش را دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم استان آذربایجان‌شرقی در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ تشکیل داده‌اند. حجم نمونه پژوهش ۶۲۷ نفر بود که از طریق فرمول کوکران و به‌روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب توأم با نمونه‌گیری تصادفی ساده و سیستماتیک انتخاب شدند. برای سنجش متغیرهای پژوهش از پرسشنامه محقق‌ساخته و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از آمار استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون و آزمون رگرسیون چندگانه استفاده شده است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که میان میزان استفاده از تلفن همراه، اینترنت و بازیهای رایانه‌ای با کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان همبستگی معنادار معکوس وجود دارد. این بدین‌معناست که با افزایش میزان استفاده از تلفن همراه، اینترنت و بازیهای رایانه‌ای، کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان تضعیف می‌شود. علاوه بر این، متغیرهای میزان استفاده از تلفن همراه، اینترنت و بازیهای رایانه‌ای توانسته‌اند ۱۵/۷ درصد از واریانس یا تغییرات کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان را تبیین کنند. افزایش سواد رسانه‌ای و آموزش استفاده بهینه از رسانه‌های نوین از سوی دانش‌آموزان از راهکارهایی هستند که زمینه را برای کاهش تأثیرات منفی رسانه‌های نوین فراهم می‌سازند.

کلید واژگان: اینترنت، بازیهای رایانه‌ای، تلفن همراه، رسانه‌های نوین، کنشهای خانوادگی

◉ تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۶ ◉ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۷/۱۷

۱. **نویسنده مسئول:** دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. k.koohi@tabrizu.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. m.abdi6868@gmail.com

مقدمه

ریشـــه اساسی تحکیم روابط افراد در درون خانواده، نظم و همبستگی درونی آن است. خانواده‌هایی که از انسجام و همبستگی لازم برخوردار باشند، افرادی باثبات‌تر و متعهدتر به جامعه تحویل می‌دهند، به‌عکس تزلزل و گســیختگی در درون خانواده سبب می‌شــود که افراد بی‌مسئولیت بار بیایند و روابط اجتماعی مناســبی در جامعه نداشته باشند. از جمله مســائلی که در انسجام خانواده مورد بررسی قرار می‌گیرد، پایداری، روابط صمیمی افراد با یکدیگر، با خویشــاوندان و ارتباط داشتن با آنان است. امروزه مسائل بسیاری با توجه به رشد فناوری، انسجام خانواده‌ها را تحت‌تأثیر قرار داده است. وسایل ارتباطی نوین که با هجوم بی‌امان به خانه‌ها راه یافته است، فاصله‌ای قابل‌توجه میان اعضای خانواده به‌وجود آورده است. این فاصله و شکاف با دور ساختن اعضای خانواده از یکدیگر موجب کاهش انسجام در روابط خانواده شده است. با تغییر بافت خانواده از شیوه سنتی به مدرن و تبدیل خانواده‌های گسترده به هسته‌ای و با وجود فناوریهای جدید، ســبک و سیاق زندگی افراد نیز تغییر اساسی پیدا کرده است (فاضلی، ۱۳۹۱). نظم و انســجام خانواده دچار شتابزدگیهای زندگی ماشینی شده است و افراد به‌دلیل مشغله‌های زیاد، فرصت کافی برای یکدیگر ندارند و با افزایش زندگی آپارتمانی و مدرن شــدن شــهرها، فرصتی برای گذران اوقات فراغت نمانده است، از این‌رو بهترین وسیله برای سرگرمی استفاده از رسانه‌های اجتماعی نوین شــده است (شــیری و رحمانی، ۱۳۹۴). رســانه‌های اجتماعی نوین عنوانی است که در سالهای اخیر به‌مجموعه ســایتها و ابزارهایی گفته می‌شــود که در فضای ایجاد شده از طریق فناوریهای نوین اطلاعاتی و ارتباطی مانند اینترنت و تلفنهای همراه متولد شده و رشد پیدا کرده‌اند. در واقع، رسانه‌های اجتماعی نوین ابزارهایی برخط (آنلاین) هستند که مردم از آنها برای اشتراک محتوا، پروفایلها، نظرات، دیدگاهها، تجربیات و افکار اســتفاده می‌کنند. این ابزارها شــامل وبلاگها، شبکه‌های اجتماعی مجازی (مانند فیس‌بوک و توئیتر)، شبکه‌های اجتماعی موبایلی (همچون اینستاگرام و تلگرام)، پادکستها، فرومها و غیره هستند (رسول‌زاده اقدم و همکاران، ۱۳۹۴).

گسترش رسانه‌های نوین مانند هر نوآوری دیگر به ایجاد دگرگونیهایی در جنبه‌های مختلف زندگی انجامیده است و در کنار دستاوردهای انکارناپذیر مثبت در زمینه‌های گوناگون، پیامدهای ناخوشایندی نیز به همراه داشته است. ایجاد ارتباطات گروهی و میان- فردی، تشکیل اجتماعات مجازی، اطلاع‌رسانی و تبــادل اطلاعات و نظرات، از مهم‌ترین کارکردهای این شــبکه‌ها هســتند. کاربــران از راه عضویت در رســانه‌های نوین همچون شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند پروفایلها و صفحه‌های شخصی برای خود بســازند. شبکه‌های اجتماعی مجازی از زنجیره به هم پیوســته‌ای از پروفایل‌ها تشکیل شده‌اند و اعضا می‌توانند در این محیط با دوستان‌شــان در ارتباط باشــند. کاربران می‌توانند دوستان و آشنایان قدیمی‌شــان را در شــبکه‌های اجتماعی بیابند، دوســتان جدید پیدا کنند و همچنین دوستان بیرون از این فضا را برای پیوســتن به شــبکه‌های اجتماعی مجازی دعوت کننــد (عقیلی و جعفری، ۱۳۹۲).

این اقدامات روزمره، علاوه بر جنبه‌های مثبت، آسیبهای فردی و اجتماعی نیز در پی داشته است. در واقع، در کنار تأثیرات مثبتی که رسانه‌های نوین بر کاهش دادن فاصله‌ها و رشد اطلاع‌رسانی داشته‌اند، موجب کاهش ارتباطات رودررو و فیزیکی انسانها نیز شده‌اند. مطالعات حاکی از آن است که کاربران رسانه‌های نوین کمتر به دیدار دوستان و بستگان خود می‌روند و به جای آن به صورت برخط یا با گذاشتن پیام با آنها ارتباط برقرار می‌کنند، کمتر با اعضای خانواده خود صحبت می‌کنند و همچنین هنگامی‌که در کنار اعضای خانواده خود هستند کارها و فعالیتهای شخصی خود را در فضای مجازی این رسانه‌ها پیگیری می‌کنند (احمدنیا، ۱۳۹۲). در واقع، رسانه‌های نوین عملکردها و کارکردهای خانوادگی را نیز تحت‌تأثیر قرار داده‌اند. عملکرد صحیح خانواده در هر یک از مراحل زندگی زناشویی منجر به سلامتی خانواده و در مقابل آن عملکرد ناسالم منجر به بروز عوارض و آسیبهای گوناگون خانوادگی مانند طلاق می‌شود (تاملیسون[1]، ۲۰۱۰). ابعاد عملکرد خانواده در برگیرندهٔ شش ویژگی زیر است: ۱) حل مشکل؛ اشاره به تهدیداتی دارد که عملکرد خانواده را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. ۲) آمیزش عاطفی که به میزان توجه و دغدغه‌مندی اعضای خانواده به فعالیتهای یکدیگر اشاره دارد. ۳) نقشها؛ به الگوهای رفتاری اشاره دارند که اعضای خانواده به نمایش می‌گذارند. ۴) همراهی عاطفی؛ به کیفیت واکنشهای عاطفی اعضای خانواده اشاره دارد. ۵) ارتباط؛ به تبادل اطلاعات میان اعضای خانواده به صورت مستقیم و غیر مستقیم در مکانها و زمانهای مختلف تأکید دارد. ۶) کنترل رفتار؛ به حالتهای متفاوت کنترل رفتار در موقعیتهای گوناگون اشاره دارد (دای و وانگ[2]، ۲۰۱۵).

تأثیرات و پیامدهای رسانه‌های نوین بر نظام خانواده منجر به شکل‌گیری دو دسته نظریات موافق و مخالف شده است. در نظریه‌های موافق، رسانه‌های نوین به‌دلیل افزایش معاشرت‌پذیری و کسب تجربه‌های اجتماعی برای نوجوانان و جوانان دارای نقشی مثبت تلقی می‌شوند. پژوهشگران موافق در این زمینه، بر این نظرند که ساختار خانواده در جوامع مدرن محدودیتهای بیشتری برای برقراری ارتباط و حمایت از اعضای خود دارد. طرفداران نظریه‌های موافق، نوع روابط خانوادگی را در استقبال از رسانه‌های نوین مؤثر می‌دانند و بر اساس تحقیقات آنها، کیفیت مناسب ارتباط با رسانه‌های نوین می‌تواند سبب تقویت رابطه با والدین شود، زیرا ارتباطات برخط نقشی مکمل در توسعه رفتارهای معاشرتی نوجوانان و جوانان ایفا می‌کند. همچنین، یکی دیگر از استدلالهای این رویکرد این است که ارتباط با رسانه‌های نوین غالباً در محیط خانه انجام می‌شود و فرزندان همچنان فرصت ارتباط رودررو با پدر و مادرشان را دارند. این پژوهشگران به والدین پیشنهاد می‌کنند که به‌جای نقش محدودکننده به‌دلیل عدم شناخت از فضای مجازی و نوع ارتباطات فرزندان در این محیط، با افزایش تواناییهای خود، نقشی نظارت داشته باشند. پژوهشهای این گروه نشان می‌دهند نوجوانانی که

1. Thomlison
2. Dai & Wang

دارای روابـــط اجتماعی ضعیفی‌اند تمایل کمتری برای اســـتفاده از ایمیل و پیامک نشـــان می‌دهند. افزون بر این بر اســـاس نظریه جبران اجتماعی، اســـتفاده از رســـانه‌های نوین باعث کاهش افسردگی در افرادی می‌شود که دارای فقر منابع اجتماعی هستند (عدلی‌پور، ۱۳۹۱). بر اساس دیدگاه موافقان، رســـانه‌های نوین، دسترسی برخط افراد به اطلاعات مربوط به مسائل و موضوعات خانوادگی همچون والدگری، آموزش کودکان و بهداشـــت خانـــواده را فراهم می‌کنند. همچنین مشـــارکت در بحثهای خانوادگی برخط، دسترســـی به رســـانه‌های نوین فراهم‌کننده حمایت اجتماعی، راهنمایی و مشورت برای خانواده را تســـهیل می‌کند (مش[1]، ۲۰۰۶). رسانه‌های نوین همچنین می‌توانند زمینه‌ساز کسب مهارتهای جدید و بهبود عملکرد تحصیلی کودکان بشـــوند و از این طریق در رشد فکری و اجتماعی کودکان تأثیرگذار باشـــند و آنها را برای آینده‌ای که در آن فناوری نقشـــی مهم بازی می‌کند، آماده کنند (پلاومن[2] و همکاران ، ۲۰۰۸). افزون بر این، حضور رســـانه‌های نوین، با فراهم کردن فرصتهای جدید برای فعالیت مشـــترک، می‌تواند تأثیری مثبت بر ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر داشته باشد. ایـــن فناوریها از طریق مشـــارکت والدین و فرزندان در فعالیتهایی همچـــون بازیهای دیجیتال، نصب نرم‌افزارهـــا و آموزش و یادگیری نحوه اســـتفاده از آنها، فرصتهایی جدیـــد را برای همکاری و تعامل والدین و شـــکل‌گیری یک تجربه مشـــترک و در نهایت تســـهیل و تقویت تعاملات اجتماعی در خانه فراهم می‌کنند (جنادله و رهنما، ۱۳۹۷).

گروه دوم که بر تأثیر منفی رســـانه‌های نوین تأکید دارند، معتقدند که رسانه‌های نوین زمان ارتباط فرزندان با والدین را کاهش می‌دهند، درحالی‌که زمان ارتباط با دوســـتان را افزایش می‌دهند. در نتیجه فرزندان به‌جای تأثیرپذیری از خانواده متأثر از رفتارهای انتخابی در گروه همســـالان می‌شوند. محققان این گروه در تشریح نظریه‌های خود به نقش حیاتی تعامل فرزندان با والدین برای رشد سالم آنها اشاره می‌کنند که می‌تواند تحت‌تأثیر اینترنت و شـــبکه‌های اجتماعی مجازی به‌مثابه یک رســـانه قرار گیرد. زمان ارتباط با دوســـتان در این شـــبکه‌ها لزوماً دارای پیامدهای منفی نیست، زیرا اغلب صرف تفریح و سرگرمی می‌شود. در حالی‌که زمان ارتباط با خانواده برای توسعه شناختی، جسمانی و اجتماعی فرزندان ضروری است. این محققان در یافته‌های خود مشخص کرده‌اند که ارتباطات مجازی در درازمدت به‌دلیل ایجاد رضایت روانی در افراد باعث کاهش تعامل آنها با خانواده‌ها خواهد شد، زیرا ارتباط با خانواده برای جوانان و نوجوانان دارای اولویت پایین‌تر و جذابیت کمتری نســـبت به تعامل با همســـالان است. ضمن اینکه نوجوانان و جوانان برای حفظ و ارتقای روابط اجتماعی خود حاضر به افشـــای اطلاعات و اشتراک داده‌هایی مانند عکس و فیلم نیز هستند (احمدنیا، ۱۳۹۲).

رســـانه‌های نوین، خانواده و عادتهای روزمره اعضای آن را تحت‌الشعاع قرار داده و انزوای اجتماعی

1. Mesch
2. Plowman

فزاینده و خصوصی شـــدن زندگی افراد در خانه را تشـــدید کرده‌اند (مک‌گراث[1]، ۲۰۱۲)؛ فرایندی که به تعبیر باوریـــل و لـیوینگستن[2] (۲۰۰۱) منجر بـه پـدیـده «فـرهنگ اتـاق شـخصی[3]» شـده اسـت. به این معنا که اعضای خانواده بخشی قابل‌توجه از اوقات خود در خانه را بیش از آنکه در فضاهای جمعی و خانوادگی سپری کنند به مصرف فردی رسانه در اتاق خواب و شخصی خود، اختصاص می‌دهند. این امر منجر به خصوصی‌شـــدن فزاینده زندگی افراد شـــده است. رابرتسون[4] نیز با تأکید بر چالشهای عصر مدرن معتقد است که در عصر کنونی با ظهور فناوریهای ارتباطات، مخاطبان جهانی رسانه‌ها و نسلهای کنونی، در معرض انتشار و نمایش پیامهای متنوع رسانه‌ای قرار دارند و پیامهایی را دریافت می‌کنند که ســـنتها و الگوهای فرهنگی و اجتماعی و نســـلی جوامع و همچنین روابط نسلی آنها در خانواده را دچار چالش و دگرگونی می‌کنند (گنجی و همکاران، ۱۳۹۴). یکی دیگر از پیامدهای منفی مورد توجه گروه دوم، تضادهای خانوادگی اســـت. دسترســـی افراد به رسانه‌های نوین در خانواده، الگوهای کنش متقابل میان والدین و فرزندان را به شیوه‌ای منفی دگرگون کرده و بدین ترتیب همزمان با تضعیف همبستگی خانواده، باعث افزایش تضادهای میان- نســـلی می‌شـــود. یکی از منابع این تضادها، نگرانی والدین در زمینهٔ قرار گرفتن کودکان و نوجوانان در معرض محتواهای خشونت‌آمیز، پورنوگرافی یا احتمال افشا و انتشار اطلاعات خانوادگی است که والدین را به سمت نظارت و کنترل میزان و زمان دسترسی فرزندان به فضاهای مجازی و وضع قوانینی در مورد میزان اســـتفاده از رسانه‌های نوین سوق می‌دهد. درحالی‌که نوجوانان ممکن است این قواعد و مقررات را به‌منزلهٔ دخالت در امور شخصی خود و تلاش برای محدود ساختن استقلال خود تلقی کنند (جنادله و رهنما، ۱۳۹۷).

مطالعاتی که در زمینهٔ تأثیر رســـانه‌های نوین بر کنشهای خانوادگی انجام شده بیانگر آن است که میان مدت زمان عضویت، میزان اســـتفاده، میزان مشارکت و فعالیت در فیس‌بوک، میزان وابستگی به فیس‌بوک، فضای صمیمیت و روابط احساسی بر اثر وارد شدن دانش‌آموزان در محیط تعاملی فیس‌بوک و احساس رضایت دانش‌آموزان از احساس گمنامی در فیس‌بوک و ارزشهای خانوادگی رابطه‌ای معکوس وجود دارد، اما میان میزان اطلاع خانواده از اســـتفاده فرزندان از فیس‌بوک و ارزشهای خانوادگی رابطه معنادار مســـتقیمی وجود دارد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۴). نتایج پژوهش جعفری ندرآبادی (۱۳۹۷) نشـــان داد که میان میزان وابســـتگی به فضای مجازی با کارکرد خانواده و میان میزان وابســـتگی به فضـــای مجازی و عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان رابطه معکوس و معنادار وجود دارد. حاج‌محمدی و حاج‌محمدی (۱۳۹۶) نیز به مطالعه تأثیرات اخلاقی استفاده از فضای مجازی بر پیوند زناشویی و روابط فرزندان در خانواده پرداخته و نشان داده‌اند که فضای مجازی موجب تغییراتی در گفتار، رفتار و اخلاق

1. McGrath
2. Bovril & Livingstone
3. Bedroom culture
4. Robertson

والدین و کودکان استفاده بیشتری از این رسانه‌ها می‌کنند، عملکرد خانواده کاهش می‌یابد. تادپاتریکار[1] و همـــکاران (۲۰۲۱) معتقدند قرار گرفتن در معرض فناوری تأثیری قابل‌توجه بر قطع ارتباط با اعضای خانواده می‌گذارد. اســـتفاده از فناوری بر اوقات فراغت خانواده، پیوندهای خانواده و ارتباطات خانوادگی تأثیر می‌گذارد.

رســـانه‌های اجتماعی علاوه بر اینکه مرجع تأمین بســـیاری از نیازهای فرهنگی و اجتماعی اعضای خودنـــد، این امـــکان را برای اعضا فراهم می‌کنند که همزمان با انجام دادن ســـایر فعالیتهای اجتماعی از طریـــق رایانه یا تلفـــن همراه فعالیت خود را در این جوامع مجـــازی پیگیری کنند. در همین زمینه هیلبرمن[2] (۲۰۰۹) معتقد اســـت «امروزه بسیاری از جوانان و نوجوانان به فعالیتهای اجتماعی شبکه‌ای اشـــتغال دارند و برای ساختن زندگی خود از روابط و مناســـبات اینترنتی استفاده می‌کنند». در واقع، نوجوانان به‌ویژه دانش‌آموزان به‌واســـطه فراغتی که دارند، نســـبت به بزرگسالان، مدت زمان بیشتری را به‌این رسانه‌ها اختصاص می‌دهند. فعالیت یا حضور در رسانه‌های اجتماعی سبکهای زندگی نوجوانان را بیش از سبکهای زندگی سایر گروههای سنی تغییر داده است.

با توضیحات نظری و تجربی بالا هدف از تهیه مقاله حاضر مطالعه نقش رسانه‌های نوین مانند تلفن همراه، اینترنت و بازیهای رایانه‌ای در کنشـــهای خانوادگی دانش‌آموزان اســـت. به‌عبارت دیگر، در این مقاله کوشـــش بر این اســـت که به این سؤال پاسخ داده شود که رسانه‌های نوین بر کنشهای خانوادگی چه تأثیراتی می‌گذارند؟ برای دستیابی به هدف پژوهش، فرضیه‌هایی طراحی شده‌اند که عبارت‌اند از:

۱. بین میزان استفاده از تلفن همراه در میان دانش‌آموزان و کنشهای خانوادگی آنها رابطه وجود دارد.
۲. بین میزان استفاده از اینترنت در میان دانش‌آموزان و کنشهای خانوادگی آنها رابطه وجود دارد.
۳. بین میزان استفاده از بازیهای رایانه‌ای در میان دانش‌آموزان و کنشهای خانوادگی آنها رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی

روش پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی، از نظر شـــیوه اجرا، همبستگی و از نظر زمانی، مقطعی اســـت. جامعه آماری پژوهش را دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ استان آذربایجان‌شرقی تشکیل داده‌اند که تعداد آنها برابر با ۲۰۴۵۶۲ نفر بود. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران زیر، ۶۶۴ نفر برآورد شده است.

$$n=\frac{N\times T^{۲}\times pq}{Nd^{۲}+T^{۲}pq}=\frac{۲۰۴۵۶۲\times ۲/۵۸^{۲}\times ۰/۵\times ۰/۵}{۲۰۴۵۶۲\times ۰/۰۵^{۲}\times ۲/۵۸^{۲}\times ۰/۵\times ۰/۵}\cong ۶۶۴$$

1. Tadpatrikar
2. Hilberman

والدین و کودکان استفاده بیشتری از این رسانه‌ها می‌کنند، عملکرد خانواده کاهش می‌یابد. تادپاتریکار[1] و همـــکاران (۲۰۲۱) معتقدند قرار گرفتن در معرض فناوری تأثیری قابل‌توجه بر قطع ارتباط با اعضای خانواده می‌گذارد. اســـتفاده از فناوری بر اوقات فراغت خانواده، پیوندهای خانواده و ارتباطات خانوادگی تأثیر می‌گذارد.

رســـانه‌های اجتماعی علاوه بر اینکه مرجع تأمین بســـیاری از نیازهای فرهنگی و اجتماعی اعضای خودنـــد، این امـــکان را برای اعضا فراهم می‌کنند که همزمان با انجام دادن ســـایر فعالیتهای اجتماعی از طریـــق رایانه یا تلفـــن همراه فعالیت خود را در این جوامع مجـــازی پیگیری کنند. در همین زمینه هیلبرمن[2] (۲۰۰۹) معتقد اســـت «امروزه بسیاری از جوانان و نوجوانان به فعالیتهای اجتماعی شبکه‌ای اشـــتغال دارند و برای ساختن زندگی خود از روابط و مناســـبات اینترنتی استفاده می‌کنند». در واقع، نوجوانان به‌ویژه دانش‌آموزان به‌واســـطه فراغتی که دارند، نســـبت به بزرگسالان، مدت زمان بیشتری را به‌این رسانه‌ها اختصاص می‌دهند. فعالیت یا حضور در رسانه‌های اجتماعی سبکهای زندگی نوجوانان را بیش از سبکهای زندگی سایر گروههای سنی تغییر داده است.

با توضیحات نظری و تجربی بالا هدف از تهیه مقاله حاضر مطالعه نقش رسانه‌های نوین مانند تلفن همراه، اینترنت و بازیهای رایانه‌ای در کنشـــهای خانوادگی دانش‌آموزان اســـت. به‌عبارت دیگر، در این مقاله کوشـــش بر این اســـت که به این سؤال پاسخ داده شود که رسانه‌های نوین بر کنشهای خانوادگی چه تأثیراتی می‌گذارند؟ برای دستیابی به هدف پژوهش، فرضیه‌هایی طراحی شده‌اند که عبارت‌اند از:

۱. بین میزان استفاده از تلفن همراه در میان دانش‌آموزان و کنشهای خانوادگی آنها رابطه وجود دارد.
۲. بین میزان استفاده از اینترنت در میان دانش‌آموزان و کنشهای خانوادگی آنها رابطه وجود دارد.
۳. بین میزان استفاده از بازیهای رایانه‌ای در میان دانش‌آموزان و کنشهای خانوادگی آنها رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی

روش پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی، از نظر شـــیوه اجرا، همبستگی و از نظر زمانی، مقطعی اســـت. جامعه آماری پژوهش را دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ استان آذربایجان‌شرقی تشکیل داده‌اند که تعداد آنها برابر با ۲۰۴۵۶۲ نفر بود. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران زیر، ۶۶۴ نفر برآورد شده است.

$$n=\frac{N\times T^{۲}\times pq}{Nd^{۲}+T^{۲}pq}=\frac{۲۰۴۵۶۲\times ۲/۵۸^{۲}\times ۰/۵\times ۰/۵}{۲۰۴۵۶۲\times ۰/۰۵^{۲}+۲/۵۸^{۲}\times ۰/۵\times ۰/۵}\cong ۶۶۴$$

1. Tadpatrikar
2. Hilberman

برای گردآوری داده‌های مورد نیاز در این پژوهش از نمونه‌گیری طبقه‌ای[1] متناسب توأم با نمونه‌گیری تصادفی ساده و سیستماتیک استفاده شده است. مراحل کار به این صورت بود که در مرحله اول هر یک از شهرستانها به‌عنوان یک طبقه در نظر گرفته شده و به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده، شهرستانها انتخاب شدند، سپس در شهرستانهای انتخاب‌شده مجدداً به شیوه نمونه‌گیری تصادفی ساده، مدارس انتخاب شدند. در مرحله سوم، مدارس به تفکیک جنس، پایه و رشته تحصیلی به شیوه نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. در مرحله چهارم، دانش‌آموزان با روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک از روی فهرست حضور و غیاب انتخاب شدند و به پرسشنامه پژوهش پاسخ دادند. شایان ذکر است که تعداد نمونه اختصاص داده شده به هر یک از شهرستانها، متناسب با تعداد آنها انتخاب شده است.

جدول ۱. مشخصات جامعه و نمونه آماری بر حسب شهرستان، جنسیت، تعداد مدارس، کلاس و پایه تحصیلی

شهرستان	تعداد	نمونه	دختر	نمونه دختر	نمونه پسر	تعداد مدارس		پایه تحصیلی	تعداد کلاس	
						دختر	پسر		دختر	پسر
اهر	۷۲۵۲	۷۳	۳۲۳۹	۳۳	۴۰	۲	۲	مساوی	۴	۴
بناب	۷۰۵۸	۷۱	۳۵۰۷	۳۵	۳۶	۲	۲	مساوی	۴	۴
ناحیه ۳ تبریز	۱۷۴۰۲	۱۷۳	۱۰۴۲۳	۱۰۴	۶۹	۴	۳	مساوی	۴	۴
ناحیه ۵ تبریز	۱۴۲۸۷	۱۴۳	۷۸۷۰	۷۹	۶۴	۳	۳	مساوی	۴	۴
خسروشهر	۱۷۷۲	۱۸	۷۴۹	۸	۱۰	۱	۱	مساوی	۴	۴
شبستر	۳۷۶۴	۳۸	۱۸۵۸	۱۹	۱۹	۱	۱	مساوی	۴	۴
مرند	۱۳۳۳۱	۱۳۳	۶۳۷۲	۶۴	۶۹	۳	۳	مساوی	۴	۴
هریس	۲۳۰۶	۲۳	۱۰۷۷	۱۱	۱۲	۱	۱	مساوی	۴	۴
بستانآباد	۲۷۶۲	۲۸	۱۱۶۲	۱۲	۱۶	۱	۱	مساوی	۴	۴
جمع	۶۹۹۳۴	۷۰۰	۳۶۲۵۱	۳۶۵	۳۳۵	۱۸	۱۷	-	۳۶	۳۶

برای سنجش متغیرهای پژوهش، از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شده است. کنشهای خانوادگی با استفاده از ۱۶ گویه در قالب طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) سنجیده شده‌اند. گویه‌های متغیر کنشهای خانوادگی در جدول شماره ۲ آورده شده است. متغیر میزان استفاده از رسانه‌های نوین به شکل میزان استفاده از تلفن همراه در طول هفته به ساعت، میزان استفاده از اینترنت

۱. برای جمعیتهای همگن مانند دانش‌آموزان، دانشجویان و کارکنان نمونه‌گیری طبقه‌ای مناسب‌تر از سایر نمونه‌گیریهاست. چون جامعه آماری تحقیق حاضر دانش‌آموزان آن هم دانش‌آموزان دوره متوسطه بود، بنابراین از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شده است.

در طول هفته به ســـاعت و میزان استفاده از بازیهای رایانه‌ای در طول هفته به ساعت در قالب سؤالهای باز در سطح فاصله‌ای سنجیده شده است.

ضمن استفاده از روش میدانی از روش تحلیل اسناد برای گردآوری اطلاعات با کیفیت، فیش‌برداری از اســـناد و مدارک فارسی و انگلیسی مرتبط با مراجعه به کتابخانه‌ها، مراکز پژوهشی، مقاله‌های معتبر داخلی و خارجی و همچنین سایتهای معتبر اینترنتی استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روشهای آمار توصیفی و استنباطی شامل همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه استفاده شده است. اعتبار این پژوهش به‌صورت صوری بود. گویه‌های پرسشنامه ابتدا با نظر کارشناسان مورد نقد و بررسی قرار گرفته و سؤالات نامناسب حذف و سؤالات مناسب‌تر جایگزین آنها شده‌اند. در نهایت پرسشنامه برای جامعه آماری موردنظر تهیه شده است. برای پایایی این پژوهش در آزمون مقدماتی تعداد ۵۰ پرسشنامه به‌منزلهٔ پیش‌آزمون توزیع و با توجه به پایایی گویه‌ها و همچنین بازخورد پاسخگویان اصلاح شده است. برای تعیین میزان پایایی متغیر کنشـــهای خانوادگی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که این ابزار دارای آلفای کرونباخ ۰/۸۲ است که حاکی از پایایی مورد قبول پرسشنامه است.

جدول ۲. گویه‌های مورد استفاده برای سنجش متغیر کنشهای خانوادگی و میزان پایایی آن

متغیرها	گویه‌ها	پایایی
کنشهای خانوادگی	در خانواده خود احساس آرامش و امنیت می‌کنم.	۰/۸۲۱
	معمولاً در خانواده ما بین پدر و مادر درگیری و اختلاف وجود دارد.	
	در حل مشکلاتم نمی‌توانم روی کمک خانواده حساب کنم.	
	خانواده‌ام برای پیشرفت من زمینه مناسب را فراهم می‌کنند.	
	خانواده‌ام به قدری به من خوبی کرده‌اند که نسبت به آنها مدیونم.	
	والدینم به سرنوشت فرزندان خود توجه کامل دارند.	
	غیبت از مدرسه و انجام رفتارهای نادرست برای خانواده‌ام چندان مهم نیست.	
	والدینم همیشه در جلسات اولیا و مربیان شرکت دارند.	
	کنترل در خانواده ما حرف اول را می‌زند.	
	در خانواده ما همه چیز (از خورد و خوراک گرفته تا خواب) طبق برنامه است.	
	اگر دیر به منزل بروم بازخواست می‌شوم.	

جدول ۱. (ادامه)

متغیرها	گویه‌ها	پایایی
کنشهای خانوادگی	● خانواده‌ام نظارت کافی روی رفتارهای دوستانم دارند.	
	● خانواده‌ام اجازه نمی‌دهند با هر کسی دوست بشوم.	
	● افکار و عقاید والدینم با افکار و عقاید من سازگار نیست.	
	● در طرز پوششم همیشه با خانواده مشکل دارم.	
	● نظر پدر و مادرم در مورد دوستانم برای من اهمیت ندارد.	
	● با دوستانم در مقایسه با اعضای خانواده‌ام راحت هستم.	

یافته‌های پژوهش

نتایج به‌دست آمده از تحلیل توصیفی متغیرهای جمعیت‌شناختی نشان‌دهنده این است که اکثریت دانش‌آموزان مطالعه‌شده از لحاظ وضعیت جنسی، دختر، از نظر پایه تحصیلی، سال دوم، از لحاظ رشته تحصیلی، عمومی و ریاضی بوده و میانگین سنی‌شان ۱۶/۴۴ بوده است.

جدول ۳. مشخصات جمعیت‌شناختی پاسخگویان

متغیرها	توزیع فراوانی و درصد
جنس	● دختر ۳۵۹ نفر (۵۴/۱ درصد)، پسر ۳۰۵ نفر (۴۵/۹ درصد)
پایه تحصیلی	● اول ۱۷۶نفر (۲۶/۵ درصد)، دوم ۱۸۵نفر (۲۷/۹درصد)، سوم ۱۷۶نفر (۲۶/۵درصد) و پیش‌دانشگاهی۱۲۷نفر (۱۹/۱ درصد)
رشته تحصیلی	● عمومی ۱۷۶نفر (۲۶/۵ درصد)، ریاضی ۱۷۶نفر (۲۶/۵ درصد)، تجربی ۱۶۰نفر (۲۴/۱درصد) و علوم انسانی ۱۵۲ نفر (۲۲/۹ درصد)
سن	● حداقل سن ۱۴ و حداکثر سن ۱۹، میانگین سنی ۱۶/۴۴، انحراف معیار ۱/۰۸

نتایج حاصل از تحلیل توصیفی متغیرهای اصلی تحقیق نشان می‌دهد که متوسط میزان کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان ۷۲/۲۷ است. این مقدار، نشان‌دهنده میزان کنشهای خانوادگی متوسط دانش‌آموزان است. میانگین استفاده از تلفن همراه و اینترنت در طول هفته به‌ترتیب ۱۹/۲۴ و ۱۹/۳۴ ساعت بوده است. به‌عبارت دیگر، میزان استفاده دانش‌آموزان از تلفن همراه و اینترنت در طول روز ۲

ساعت و ۴۵ دقیقه برآورد شده است. همچنین میانگین میزان استفاده دانش‌آموزان از بازیهای رایانه‌ای در طول هفته ۱۵/۱۴ ساعت و در طول روز ۲ ساعت و ۱۰ دقیقه است.

جدول ۴. آماره‌های توصیفی متغیرهای تحقیق

آماره ها	کنشهای خانوادگی	میزان استفاده از تلفن همراه	میزان استفاده از اینترنت	میزان استفاده از بازیهای رایانه‌ای
تعداد مشاهدات	۶۲۳	۶۲۷	۶۲۷	۶۲۶
دامنه تغییرات	۴۲	۳۴	۲۵	۲۵
حداقل	۵۲	۰	۹	۵
حداکثر	۹۴	۳۴	۳۴	۳۰
میانگین	۷۲/۲۷	۱۹/۲۴	۱۹/۳۴	۱۵/۱۴
انحراف معیار	۸/۶۶	۱۰/۳۹	۸/۱۷	۷/۴۰
واریانس	۷۵/۱۲	۱۱۴/۳۴	۶۶/۷۰	۵۴/۷۵

برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. اطلاعات جدول شماره ۵ بیانگر آن است که میان میزان استفاده از تلفن همراه، میزان استفاده از اینترنت و میزان استفاده از بازیهای رایانه‌ای با کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان با توجه به سطح معناداری به‌دست آمده که کمتر از ۰/۰۵ است، همبستگی معنادار معکوس وجود دارد؛ این به این معناست که با افزایش میزان استفاده دانش‌آموزان از تلفن همراه، اینترنت و بازیهای رایانه‌ای، کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان تضعیف می‌شود. بنابراین، فرضیه‌های پژوهش تائید می‌شوند.

جدول ۵. آزمون ضریب همبستگی پیرسون میان متغیرهای مستقل و وابسته

متغیرها	ضریب پیرسون	سطح معناداری
میزان استفاده از تلفن همراه و کنشهای خانوادگی	-۰/۳۴۵	۰/۰۰۰
میزان استفاده از اینترنت و کنشهای خانوادگی	-۰/۳۰۹	۰/۰۰۰
میزان استفاده از بازیهای رایانه‌ای و کنشهای خانوادگی	-۰/۲۹۸	۰/۰۰۰

در ادامه برای مشـــخص کردن تأثیر متغیرهای مســـتقل روی متغیر وابسته (کنشهای خانوادگی) از آزمون رگرســـیون استفاده شده است. اطلاعات جدول بیانگر آن است که ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰/۳۹۷ است. این به این معناست که متغیرهای مستقل موجود در مدل، ۰/۳۹۷ با متغیر کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان ارتباط دارند. ضریب تعیین نیز ۰/۱۵۷ به‌دســـت آمده که بیانگر آن اســـت که متغیرهای مستقل موجود در مدل توانسته‌اند تقریباً ۱۶ درصد از واریانس یا تغییرات کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان را تبیین کنند.

جدول ۶. آماره‌های تحلیل رگرسیون چندگانه کنشهای خانوادگی

دوربین واتسون	ضریب تعیین تصحیح‌شده	ضریب تعیین	همبستگی چندگانه	خطای برآورد	F
۱/۸۶	۰/۱۵۳	۰/۱۵۷	۰/۳۹۷	۷/۹۸	۸۴/۱۰۸

اطلاعات جدول شماره ۷ نیز بیانگر آن است که متغیرهای میزان استفاده از تلفن همراه با ۰/۲۱۴-، میزان استفاده از بازیهای رایانه‌ای ۰/۱۶۱- و میزان استفاده از اینترنت نیز ۰/۱۱۴- به ترتیب بیشترین تأثیر را بر کنشـــهای خانوادگی دانش‌آموزان دارند. این بدین معنا اســـت که با افزایش میزان استفاده از تلفن همراه، بازیهای رایانه‌ای و اینترنت، کنشـــهای خانوادگی دانش‌آموزان با اعضای دیگر خانواده کمتر و تضعیف می‌شود.

جدول ۷. آماره‌های مربوط به مدل رگرسیون نهایی

متغیر	B	بتا	T	سطح معناداری
عرض ازمبدأ	۸۱/۱۰۷		۹۱/۲۱۳	۰/۰۰۰
میزان استفاده از تلفن همراه	-۰/۱۴۹	-۰/۲۱۴	-۴/۶۱	۰/۰۰۰
میزان استفاده از بازیهای رایانه‌ای	-۰/۱۸۹	-۰/۱۶۱	۳/۸۴۳	۰/۰۰۰
میزان استفاده از اینترنت	-/۰۷۱	-۰/۱۱۴	-۰/۲/۴۲۲	۰/۰۱۶

بحث و نتیجه‌گیری

رسانه‌های نوین در ایران به‌دلیل کمرنگ بودن کارکردهای اقتصادی و تجاری آن، بیشتر فضایی با رنگ و بوی فرهنگی و اجتماعی دارند. کاربران ایرانی به‌ویژه نوجوانان و جوانان به‌دلیل موانع و محدودیتهای موجود در شرایط عینی و ذهنی زندگی خود و در راستای فرار از فشارهای الزام‌آور هنجارهای اجتماعی موجود و برای گسترش تعاملات اجتماعی با دیگرانی که امکان برقراری کنش متقابل با آنان در دنیای واقعی بسیار نادر یا پرهزینه (چه از لحاظ اجتماعی، سیاسی یا حتی اقتصادی) است و برای دستیابی و تأمین نیازهای مغفول‌مانده خود در دنیای واقعی، همچنین به‌دنبال کسب تجربه‌های جدید و فرصتهای بیشتر، به رسانه‌های نوین روی می‌آورند و زیستن در این فضا را به طور نیمه‌فعال یا فعال تجربه می‌کنند (ذکایی و خطیبی، ۱۳۸۵). اما حضور در رسانه‌های نوین با خود یک سری فرصتها و چالشهایی را به‌ویژه در زمینه کنشهای خانوادگی در پی دارد.

یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که میان میزان استفاده از تلفن همراه، اینترنت و بازیهای رایانه‌ای با کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان همبستگی معنادار معکوس وجود دارد؛ به بیان دیگر، با افزایش میزان استفاده از دانش‌آموزان تلفن همراه، اینترنت و بازیهای رایانه‌ای، کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان تضعیف می‌شود. همچنین متغیرهای میزان استفاده از تلفن همراه، اینترنت و بازیهای رایانه‌ای توانسته‌اند ۱۵/۷ درصد از واریانس یا تغییرات کنشهای خانوادگی دانش‌آموزان را تبیین کنند و تأثیراتی معنادار بر کنشهای خانوادگی آنها داشته باشند. این یافته همسو با یافته‌های پژوهشهای خدامرادی و همکاران (۱۳۹۳)، موسوی و موسوی (۱۳۹۲)، گنجی و همکاران (۱۳۹۴)، احمدی و همکاران (۱۳۹۴)، حاج‌محمدی و حاج‌محمدی (۱۳۹۶)، مش (۲۰۰۹)، مش (۲۰۰۶)، صدقی‌جلال و فتحی (۲۰۱۵) و کاپری و همکارانش (۲۰۲۱) است که نشان دادند رسانه‌های نوین عاملی در تضعیف کنشهای خانوادگی‌اند. این یافته‌ها تائیدکننده نظریات مخالفان رسانه‌های نوین است که معتقدند ورود رسانه‌های نوین به خانه‌ها به‌صورت بالقوه می‌تواند کیفیت و الگوهای روابط در خانواده را دگرگون سازد. طرفداران این رویکرد خانواده را به‌مثابه یک نظام اجتماعی نسبتاً بسته تلقی می‌کنند که رسانه‌های نوین سبب ایجاد رخنه در حصارهای آن می‌شوند. از جمله پیامدهای آن سست شدن مرزهای خانواده و تضعیف همبستگی خانواده است. کاتز و رایس[1] (۲۰۰۲) معتقدند که استفاده از رسانه‌های نوین یک فعالیت زمان‌بر است، استفاده هر چه بیشتر از آنها به معنای کاهش زمان با هم بودن اعضای خانواده و فعالیت مشترک آنهاست و این انزوای اجتماعی اعضای خانواده را از یکدیگر تسهیل می‌کند. همچنین رسانه‌های نوین،

1. Katz & Rice

از طریق فراهم کردن فرصت تماس مستمر با بیرون از خانه، زمان صرف‌شده برای رسانه را جایگزین روابط مؤثر والدین - فرزندان می‌کند که منجر به کاهش این روابط می‌شود (کیلدر و میدلمیس[1]، ۲۰۱۷). علاوه بر این، رسانه‌های نوین به‌منزلهٔ یکی از منابع تأثیرگذار بر تمایز و تخصیص نقشها نیز می‌توانند زمینه‌ساز تضاد در خانواده شوند. با توجه به اینکه عموماً فرزندان زودتر از والدین مهارتهای مربوط به فناوریهای نوین رسانه‌ای را فرامی‌گیرند، با فراهم شدن منبع دانشی که بیشتر در انحصار فرزندان است، توازن قدرت سنتی مبتنی بر اقتدار والدین در خانواده به چالش کشیده می‌شود و احتمال تضاد میان والدین و فرزندان در زمینهٔ اقتدار و استقلال افزایش می‌یابد. در بیشتر خانواده‌ها، والدین، رایانه، اینترنت و دیگر رسانه‌های نوین را عمدتاً برای اهداف آموزشی و کمک به بهبود عملکرد تحصیلی در اختیار فرزندان قرار می‌دهند (لیوینگستن و بوبر[2]، ۲۰۰۵). این در حالی است که ممکن است جوانان، این رسانه‌ها را برای مقاصدی متفاوت در مقایسه با والدین به‌کار ببرند که این می‌تواند منجر به تضاد والدین و فرزندان شود.

در مجموع، می‌توان گفت که با استفاده مفرط از رسانه‌های نوین در خانواده رفتارهای مشترک کاهش می‌یابد، درک درست و منطقی از یکدیگر، به‌دلیل نبود اشتراکهای ذهنی و فکری ایجاد نمی‌شود، سردی روابط خانوادگی و بی‌تفاوتی نسبت به یکدیگر (بی‌روح بودن زندگی خانوادگی) جلوه‌گر می‌شود، اعتماد به یکدیگر کاهش پیدا می‌کند و احساس شک و بدبینی به یکدیگر افزایش می‌یابد، احساس مسئولیت نسبت به یکدیگر کاهش می‌یابد و انزواطلبی حاکم می‌شود، همیاری و مشارکت در خانواده رنگ می‌بازد و فردگرایی افزایش می‌یابد، احساس مثبت نسبت به یکدیگر کمرنگ و بر احساس تنهایی افزوده می‌شود، زمینه دشمنی و کینه‌توزی نسبت به یکدیگر فراهم می‌شود و خشونت خانوادگی، اختلاف و کشمکش بروز می‌کند، ارزشهای فرهنگی (مذهبی) در خانواده و تحمل نظرها و رفتار یکدیگر کمرنگ می‌شود و تعارضها و اختلافهای شدید خانوادگی ایجاد می‌شود. بنابراین، والدین باید برای پیشگیری از این پیامدها میزان استفاده از رسانه‌ها به ویژه اینترنت و تلفن همراه را در داخل خانه مدیریت کنند و زمانهای خاصی را برای کنشهای خانوادگی و ارتباط با همدیگر و استفاده از اینترنت و تلفن همراه در نظر بگیرند. همچنین باید نحوه استفاده درست و منطقی از اینترنت و تلفن همراه را مستمراً به صورت غیرمستقیم به فرزندان گوشزد کنند تا از اعتیاد آنها به رسانه‌های نوین جلوگیری شود. افزایش سواد رسانه‌ای و آموزش استفاده بهینه دانش‌آموزان از رسانه‌های نوین در چارچوب مطالب کتب درسی، مدیریت اوقات فراغت دانش‌آموزان و برنامه‌ریزی برای آن از جمله راههایی است که می‌تواند از استفاده اعتیادگونه دانش‌آموزان از رسانه‌های نوین بکاهد.

1. Kildare & Middlemiss
2. Bober

منابع

REFERENCES

احمدنیا، شـــیرین. (۱۳۹۲). بررسی جامعه‌شناختی تأثیرات شـــبکه‌های اجتماعی مجازی بر مناسبات خانوادگی. مجموعه *مقالات همایش تخصصی شـــبکه‌های اجتماعی*، به کوشش مسعود اســـدپور و جلال غفاری. تهران: پژوهشکده فناوری اطلاعات و ارتباطات جهاد دانشگاهی.

احمدی، عزت‌اله؛ عدلی‌پور، صمد؛ میرمحمدتبار، ســـیداحمد و ابوترابی، فاطمه. (۱۳۹۴). تأثیر شـــبکه اجتماعی فیس‌بوک بر ارزش‌های خانوادگی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر تبریز. *توسعه اجتماعی*، ۹ (۴)، ۱۰۷-۱۳۴.

جعفری ندرآبادی، معصومه. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین میزان وابستگی به فضای مجازی با کارکرد خانواده و عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان. *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، ۲ (۸)، ۳۰-۴۵.

جنادله، علی و رهنما، مریم. (۱۳۹۷). بازنمایی آسیب‌شناســـانه رســـانه‌های نوین در مطالعات خانواده (فراتحلیل مطالعات چاپ‌شده در خصوص تأثیر رسانه‌های نوین بر خانواده). *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۴ (۱۶)، ۱-۴۰.

حاج‌محمدی، فرشـــته و حاج‌محمدی، ســـمیرا. (۱۳۹۶). تأثیرات اخلاقی استفاده از فضای مجازی بر پیوند زناشویی و روابط فرزندان در خانواده. *فصلنامه اخلاق*، ۷ (۲۸)، ۲۰۴-۲۲۹.

خدامرادی، طاهره؛ سعادت، فرحناز و خدامرادی، طیبه. (۱۳۹۳). بررسی میزان تأثیر استفاده از فضای مجازی بر ارزش‌های خانواده (مطالعه موردی: معلمان مقطع متوســـطه ســـازمان آموزش و پرورش استان ایلام). *فرهنگ ایلام*، ۱۱ (۴۵ و۴۴)، ۱۵۵-۱۶۷.

ذکایی، محمدسعید و خطیبی، فاخره. (۱۳۸۵). اینترنت و تغییرات هویتی: پژوهشی در میان کاربران جوان حرفه‌ای. *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۳ (۷)، ۱۶۵-۲۰۴.

رسول‌زاده اقدم، صمد؛ عدلی‌پور، صمد؛ میرمحمدتبار، سیداحمد و افشار، سیمین. (۱۳۹۴). تحلیل نقش رسانه‌های اجتماعی نوین در گرایش به سبک زندگی نوین در بین جوانان ایرانی. *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۴ (۶)، ۳۳-۶۰.

شیری، طهمورث و رحمانی، الناز. (۱۳۹۴). تأثیر استفاده از وسایل نوین ارتباطی (لاین و تلگرام) بر وضعیت انسجام خانواده در سال ۱۳۹۴ (مطالعه موردی: منطقه ۱ شهر تهران). *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۸ (۱)، ۹۹-۱۱۱.

عدلی‌پور، صمد. (۱۳۹۱). تبیین جامعه‌شناختی پیامدهای شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی کاربران جوان شهر اصفهان. *پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه اصفهان: دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه علوم اجتماعی*.

عدلی‌پور، صمد و پورجبار آخونی، فریبا. (۱۳۹۶). مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های شبکه‌های اجتماعی موبایلی در خانواده‌های شهر تبریز. *دانش انتظامی آذربایجان‌شرقی*، ۷ (۲۵)، ۱-۳۹.

عقیلی، ســـید وحید و جعفری، علی.(۱۳۹۲). بررســـی اهداف آشکار و پنهان شبکه‌های اجتماعی. مجموعه *مقالات همایش تخصصی شبکه‌های اجتماعی*، به کوشش مسعود اسدپور و جلال غفاری. تهران: پژوهشکده فناوری اطلاعات و ارتباطات جهاد دانشگاهی.

فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۹۱). *خانواده و زندگی شهری: تحول خانواده‌ها در بستر تجدد، شهرنشینی و رسانه‌ای شدن*. تهران: تیسا.

گنجی، محمد؛ نیازی، محسن و ملک‌پور شهرکی، علیرضا. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر اعتیاد به فناوریهای نوین ارتباطی (اینترنت و ماهواره) بر از هم‌گسیختگی خانوادگی در شهرکرد. *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۴ (۱)، ۱۶۷-۱۹۴.

موســـوی، سیدکمال‌الدین و موسوی، ســـیدعلی.(۱۳۹۲). تحلیل رابطه میان الگوی استفاده از تلفن همراه و اعتماد متقابل زناشویی. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۱۴ (۳)، ۳۱-۵۱.

Bovril, M., & Livingstone, S. M. (2001). *Bedroom culture and the privatization of media use*. London: LSE Research Online.

Briggle, A. (2008). Real friends: How the Internet can foster friendship. *Ethics and Information Technology*, *10*(1), 71-79.

Caprì, T., Gugliandolo, M. C., Iannizzotto, G., Nucita, A., & Fabio, R. A. (2021). The influence of media usage on family functioning. *Current Psychology*, *40*(6), 2644-2653.

Dai, L., & Wang, L. (2015). Review of family functioning. *Open Journal of Social Sciences*, *3*(12),134-141.

Henry-Waring, M., & Barraket, J. (2008). Dating & intimacy in the 21st century: The use of online dating sites in Australia. *International Journal of Emerging Technologies & Society*, *6*(1),14-33.

Hilberman, J. (2009). *Young people are social networking in droves*. Retrieved from http.iipdigital.usembassy.gov/st.

Katz, J. E., & Rice, R. E. (2002). *Social consequences of Internet use: Access, involvement, and interaction*. MIT Press.

Kildare, C. A., & Middlemiss, W. (2017). Impact of parents mobile device use on parent-child interaction: A literature review. *Computers in Human Behavior*, *75*, 579-593.

Livingstone, S., & Bober, M. (2005). *UK children go online: Final report of key project findings.* London: LSE Research Online.

McGrath, S. (2012). *The impact of new media technologies on social interaction in the household.* BA research paper, National University of Ireland Maynooth University.

Mesch, G. S. (2006). Family relations and the Internet: Exploring a family boundaries approach. *The Journal of Family Communication*, *6*(2), 119-138.

_____. (2009). The Internet and youth culture. *The Hedgehog Review*, *11*(1), 50-60.

Nabela, H. R., & Rianto, P. (2020). The use of new media technology in families and its impact on intimacy. *Asian Journal of Media and Communication*, *4*(2), 87-98.

Plowman, L., McPake, J., & Stephen, C. (2008). Just picking it up? Young children learning with technology at home. *Cambridge Journal of Education*, *38*(3), 303-319.

Procentese, F., Gatti, F., & Di Napoli, I. (2019). Families and social media use: The role of parents' perceptions about social media impact on family systems in the relationship between family collective efficacy and open communication. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(24), 5006.

Ravichandran, S. V., & Fielden, K. (2009). *Negotiating boundaries: Caregivers perspectives on teenage cell phone usage*. 22nd Annual Conference of the National Advisory Committee on Computing.

Sedghijalal, A., & Fathi, S. (2015). The virtual social networks and couples' commitment. *International Journal of Social Sciences (IJSS)*, *5*(3), 51-60.

Tadpatrikar, A., Sharma, M. K., & Viswanath, S. S. (2021). Influence of technology usage on family communication patterns and functioning: A systematic review. *Asian Journal of Psychiatry*, *58*, 102595.

Thomlison, B. (2010). *Family assessment handbook*: *An introductory practice guide to family assessment*. Cole Publishing Company.

Vickery, J. R. (2015). 'I don't have anything to hide, but…': The challenges and negotiations of social and mobile media privacy for non-dominant youth. *Information, Communication & Society*, *18*(3), 281-294.

Whitty, M. T. (2008). Liberating or debilitating? An examination of romantic relationships, sexual relationships and friendships on the Net. *Computers in Human Behavior*, *24*(5), 1837-1850.